

Een nieuwe mythe: ‘Abortus is zorg’

Op 5 oktober diende Tweede Kamerlid Diederik van Dijk (SGP) een motie van afkeuring in, gericht tegen het beleid van minister Sophie Hermans om een proef met late abortussen (na 22 weken zwangerschap) te steunen. In zijn woorden klonk verbijstering door: “Levensvatbare, gezonde kindjes bewust laten overlijden, vaak zelfs na de geboorte … Kleine baby’tjes met alles erop en eraan. In de zorg en in de samenleving stuit dit op diepe weerstand”.

Kort daarvoor had Tweede Kamerlid Lisa Vliegenthart (Pro) een initiatiefwet ingediend om abortus uit het Wetboek van Strafrecht te halen. Uit de titel van het voorstel – ‘Abortus is zorg’ – spreekt een heel andere visie op abortus dan die van Van Dijk. Het klinkt geruststellend. Bij zorg denken we immers aan zorgvuldigheid, hulp, en betrokken aandacht voor de ander?

Twee typeringen van abortus: ‘kindjes laten overlijden’ en ‘zorg’. Een groter contrast is niet denkbaar. Dat contrast is er niet alleen in de politiek, maar ook in de samenleving. Zo schreef Sheila Sitalsing in de Volkskrant van 17 oktober een verontwaardigde column over “een Diederik van Dijk die ongeremd vuil spuide over vrouwen die zich genoodzaakt zien een zwangerschap te laten afbreken (‘kindjes doden’) en (…) die sissend leugentjes opdist …” Blijkbaar gaat zij ervan uit dat

abortus níet het doden van kinderen is. Veel lezers van *Nader Bekeken* zullen zich echter afvragen hoe je tot die gedachte kunt komen en de verbijstering van Van Dijk delen.
In dit artikel geef ik eerst een historisch overzicht van de ontwikkelingen rond de abortuswetgeving. Daarna laat ik iets zien van de denkwereld die schuilgaat achter de 'abortus is zorg'-gedachte. Dat doe ik aan de hand van het werk van drie vrouwen: Gloria Steinem, Carol Gilligan en Rodante van der Waal. Ik eindig met een paar kanttekeningen.

Historisch overzicht

Aan de gebeurtenissen die ik hierboven noemde is heel wat voorafgegaan. In Nederland gold lang een strikt verbod op abortus. Maar in de jaren '60 kwam een beweging daartegen op gang. Dat had alles te maken met de afnemende invloed van de kerken, het ontstaan van een vrijere seksuele moraal die leidde tot meer ongewenste zwangerschappen, en het opkomende feminisme. Met de leus 'Baas in eigen buik' streden actiegroepen fel voor volledige legalisering van abortus. Er werden abortusklinieken opgericht die door de regering gedoogd werden. Een 'hoogtepunt' in de strijd was de bezetting van de Bloemenhovekliniek in 1976.[1]

De linkse politieke partijen steunden de actiegroepen, de confessionele partijen verzetten zich. De publieke opinie verschoof geleidelijk. Een televisieprogramma van *Achter het nieuws* waarin begrip werd gevraagd voor de 'existentiële nood' van vrouwen speelde daarbij een belangrijke rol. Voor menigeen ging 'baas in eigen buik' weliswaar te ver, maar zou er niet een beetje ruimte gegeven moeten worden voor noodgevallen?

Na jarenlange strijd trad in 1984 de Wet afbreking zwangerschap (Wafz) in werking. Het was een compromis: abortus mocht voortaan worden uitgevoerd als aan een aantal voorwaarden – met betrekking tot medische zorgvuldigheid en met betrekking tot de situatie van de vrouw – was voldaan, maar bleef wel in het Wetboek van Strafrecht staan.
Voor de voorstanders van abortus ging de wet niet ver genoeg. Inmiddels staat het onderwerp weer hoog op de politieke en maatschappelijke agenda. Een uitspraak van het Amerikaanse Hooggerechtshof in 2022 bracht namelijk een schok teweeg. Doordat het Hof het beroemde arrest 'Roe v. Wade' uit 1973 terugdraaide was abortus in de VS niet langer een grondwettelijk recht en kregen de afzonderlijke staten weer het recht om abortus strafbaar te stellen. In Nederland ontstond de vrees dat conservatieve krachten ook hier de bestaande rechten zouden kunnen aantasten. Dat bracht de linkse politiek in beweging.
In korte tijd werden de voorwaarden van de Wafz versoepeld. De verplichte minimale bedenktermijn van vijf dagen werd afgeschaft. Naast ziekenhuizen en abortusklinieken kregen nu ook daartoe opgeleide huisartsen de bevoegdheid om de abortuspil voor te schrijven aan vrouwen die korter dan negen weken zwanger zijn. En inmiddels mag die pil online besteld worden bij thuisabortus.nl. Een gang naar de kliniek, en zelfs een gesprek met de huisarts is voor veel vrouwen dus niet meer nodig. En als de initiatiefwet 'Abortus is zorg' wordt aangenomen, is het uiteindelijke doel van de voorstanders – volledige legalisering van abortus – bíjna bereikt. De allerlaatste stap zou zijn de verankering van het recht op abortus in de grondwet.

Gloria Steinem: reproductieve vrijheid

Afgelopen september overleed de Amerikaanse Gloria Steinem, 92 jaar oud. Wereldwijd werd ze geprezen als een boegbeeld van de abortusbeweging. Volgens de instagrampagina van Gloria's Foundation hadden "haar woorden, daden en voorbeeld het voor mensen mogelijk gemaakt hun meest echte zelf te zijn".
In 1968 moest Steinem als journaliste verslag doen van een *abortion speakout*, een bijeenkomst waar vrouwen vrijuit spraken over hun illegale abortus. Zelf had ze als 22-jarige een abortus laten plegen. Ze beschouwde dat niet als iets verkeerds, maar als een morele beslissing waarmee ze verantwoordelijkheid had genomen voor haar eigen leven. De dingen zouden haar niet langer overkomen, ze zou zelf de koers uitzetten.[2] Omdat het illegaal was, had ze erover gezwegen. Pas nu realiseerde ze zich dat er veel meer zwijgende vrouwen waren.
Dat bracht haar op de gedachte dat abortus uit de taboesfeer gehaald moest worden. En zo begon haar carrière als abortusactiviste. Op allerlei manieren mobiliseerde ze vrouwen om hun stem te laten klinken. In 1972 richtte ze het tijdschrift *Ms. Magazine* op en in het allereerste nummer plaatste ze, onder de titel 'We have had abortions', een artikel waarin 53 bekende vrouwen een oproep deden om mee te doen aan een campagne 'voor eerlijkheid en vrijheid'.

1 Vijftig jaar na dato verscheen onlangs: Sanne Thierens, *De bezetting. De strijd om abortuskliniek Bloemenhove en baas in eigen buik*, met een reconstructie van de gebeurtenissen. Zie ook: https://debalie.nl/programma/nog-altijd-geen-baas-in-eigen-buik-31-05-2026/

2 Zie: Gloria Steinem, groundbreaking feminist campaigner, dies aged 92 | Gloria Steinem | The Guardian.

Steinems motivatie voor haar eigen abortus gold ook voor haar activistische werk: vrouwen moeten zich kunnen ontplooien en in volledige onafhankelijkheid zelf kunnen beslissen over hun leven. Maar volgens haar worden ze daarin belemmerd doordat ze baarmoeders hebben. En, nog erger, in het 'patriarchale systeem' van de moderne samenleving hebben de mannen het voor het zeggen over alles, ook over die baarmoeders. Dat begint al in het huwelijk en het gezin. En daarom is een maatschappij nodig met andere, vrijere samenlevingsvormen.[3]
Fundamenteel is daarbij dat "oude paternalismen zoals *population control* (bevolkingspolitiek door mannen), die leiden tot beslissingen van bovenaf ", vervangen worden door *reproductive freedom* (reproductieve vrijheid, of, letterlijk: voortplantingsvrijheid): het recht om zelf te beslissen wel of geen kinderen te hebben.[4] Daarvoor is nodig: veilige anticonceptie en abortus, vrijwaring van gedwongen sterilisatie, en goede gezondheidszorg tijdens zwangerschap en bevalling. Pas als dat er allemaal is, is er sprake van echte democratie.
Steinem wijdde haar verdere leven aan het uitdragen van deze ideeën. Ze had wereldwijd invloed. Ook Nederlandse feministen lieten zich door haar inspireren. Zo stond *Ms. Magazine* model voor het blad *Opzij* dat door Hedy d'Ancona en anderen werd opgericht.

Carol Gilligan: zorgethiek

In 1984 werd de Amerikaanse dr. Carol Gilligan door *Ms. Magazine* verkozen als 'Ms. Woman of the Year', vanwege de publicatie van haar boek *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Een andere stem: psychologische theorie en de ontwikkeling van vrouwen).
Gilligan hield zich als psychologe bezig met morele besluitvormingsprocessen, maar meende dat het onderzoek daarnaar te veel op mannen gericht was. Volgens haar hadden vrouwen eigenlijk ook niet de mogelijkheid om op een volwassen manier tot verantwoordelijke keuzes voor hun eigen leven te komen, want de maatschappelijke conventie was dat goede vrouwen zich wegcijferden in de zorg voor anderen. Daardoor bleven ze passief en afhankelijk. Maar toen het Hooggerechtshof in 1973 uitsprak dat abortus legaal was, confronteerde dat vrouwen met de mogelijkheid om het heft in eigen handen te nemen. Gilligan greep de gelegenheid aan om te onderzoeken hoe het besluitvormingsproces verliep bij vrouwen die een abortus overwogen. Dit onderzoek beschrijft ze in haar boek.[5] Ze signaleert dat vrouwen tijdens dit proces een aantal fases doorlopen. In de eerste (kinderlijke) fase willen ze hun verantwoordelijkheid nog ontlopen en zijn ze gericht op zelfbehoud/eigenbelang (*selfishness*); in de tweede fase storen ze zich nog aan de maatschappelijke conventies en neigen ze tot zelfopoffering; in de derde fase komen ze tot een volwassen afweging van het eigen belang en dat van anderen. Volgens Gilligan laten ze zich, anders dan mannen, bij hun overwegingen niet leiden door abstracte algemene principes, maar door hun eigen concrete situatie en door gevoelens van empathie en compassie. En die gevoelens richten zich, als het goed is, niet alleen op de ander, maar ook op zichzelf. Een zorgvuldige afweging kan dan ook betekenen dat de vrouw kiest voor een abortus. Gilligan typeert dit als een *ethic of care*. Deze zorgethiek is een ethiek van liefde waarbij het erom gaat dat naar ieders eigen stem (*voice*), in ieders eigen recht en op ieders eigen voorwaarden (*terms*) wordt geluisterd.[6]
Met die persoonlijke invalshoek vormde het werk van Gilligan een ondersteuning van het werk van Gloria Steinem, dat zich vooral richtte op veranderingen in de brede samenleving. Beide vrouwen streden voor het recht van de vrouw om de 'diepe morele keuze' voor een abortus te maken. Gilligan is bij het brede publiek wellicht minder bekend, toch is haar invloed groot. In wetenschappelijke kringen nam de zorgethiek een hoge vlucht. Haar werk is inmiddels een vast onderdeel van de leerstof ethiek.

Rodante van der Waal: baas in eigen buik

De Nederlandse Rodante van der Waal, filosofe en vroedvrouw, publiceerde vorig jaar *Baas in eigen buik. Een essay over reproductieve rechtvaardigheid.* Het is een publieksvriendelijke versie van haar proefschrift.[7] Ook Van der Waal neemt het zelfbeschikkingsrecht ('baas in eigen buik') als vanzelfsprekend uitgangspunt. Ze benadrukt echter dat dit recht ontstaat binnen relaties ('relationele autonomie'). Aan 'zwangeren' (inclusief transmannen en non-binaire personen) wordt het ontzegd – vroeger door de kerk, nu door de staat die met zijn regelgeving abortus 'criminaliseert', en door de reguliere geboortezorg die met zijn vaste protocollen de integriteit van het lichaam van de zwangere aantast.[8]
Van der Waal meent dat het 'containermodel' – de gedachte dat de vrouw een soort omhulsel is van het kind, dat dan een zelfstandig bestaan zou hebben – ertoe leidt dat gemakkelijk voorrang wordt gegeven aan het kind. Zelf spreekt ze liever niet over 'kind' of over 'ongeboren leven', maar over embryo of foetus. Want er is weliswaar een vorm van leven, maar dat is volledig afhankelijk van het lichaam van de vrouw. Zelfs als het na 24 weken zwangerschap levensvatbaar is, leeft het nog niet zelfstandig, en moet je door het lichaam van de vrouw heen als je er iets mee wilt.[9]

De keuze voor een abortus is een vorm van 'reproductieve zorg', die met zorg omgeven moet worden. Daarom is het niet genoeg als abortus uit het strafrecht wordt gehaald, het moet een fundamenteel onderdeel van de gezondheidszorg zijn.
Rodante van der Waal koos zelf twee keer voor een abortus. Op zichzelf heeft ze daar goede herinneringen aan en ze heeft dan ook geen spijt, maar een lange geschiedenis van veroordeling en van de verwachting dat vrouwen zich opofferen werken volgens haar stigmatiserend. Het 'spijtargument' dat gebruikt wordt tegen abortus noemt ze een vorm van paternalistische, emotionele manipulatie.

Kanttekeningen

Volgens Diederik van Dijk is de bescherming van het leven het fundament van een beschaving. Hier ligt een belangrijke taak voor de overheid. Volgens Rodante van der Waal is een samenleving pas werkelijk vrij als de staat geen controle meer uitoefent op de baarmoeder.
Achter deze twee overtuigingen liggen totaal verschillende denkwerelden. Van Dijk gaat ervan uit dat ieder leven door God gegeven is en als zodanig waardevol is en een doel heeft. Steinem, Gilligan en Van der Waal gaan uit van het ideaal van het 'expressieve zelf' (een term van Carl Trueman), dat de vrijheid moet hebben om zelf te kiezen, om dichtbij zichzelf te blijven. Extern opgelegde beperkingen of orde zijn bedreigend, ze vormen een probleem dat moet worden overwonnen.[10] Weliswaar benadrukken Gilligan en Van der Waal dat de mens afhankelijk is van relaties en niet geïsoleerd leeft, maar van gegeven normen met betrekking tot die relaties willen ze niet weten. Ze zien alleen maar maatschappelijke conventies, die opgelegd zijn door het patriarchaat.[11] En juist omdat het leven van de foetus afhankelijk is van het lichaam van de zwangere, ontzeggen ze het kind een zelfstandig bestaan. Opvallend is ook, dat de relatie met de vader van het kind volledig buiten beeld blijft. De notie van een (gedeelde) verantwoordelijkheid voor het *ontstaan* van een zwangerschap lijkt afwezig.
Er is een sterk gevoel van maakbaarheid. In de jaren '70 en '80 werd veel gesproken over de medische en existentiële nood die een abortus toelaatbaar of zelfs noodzakelijk zou maken. Tegenwoordig gaat het eerder om de vraag welke impact (het krijgen van) een kind heeft op de toekomst die een vrouw zich voorstelt voor zichzelf en haar bestaande relaties. Als een kind niet past in dat beeld, moet ze de 'zorg' krijgen die ze nodig heeft: een abortus.[12] Dit wordt omkleed met mooie woorden als verantwoordelijkheid en liefde.

Steinem, Gilligan en Van der Waal zijn ervan overtuigd dat ze strijden voor een goede zaak. Onwillekeurig komen er gedachten op aan die ene zin uit het Bijbelboek Rechters: "In die tijd deed iedereen wat in zijn eigen ogen goed was". Tim Keller zegt hierover:

3 Steinem veronderstelt dat die samenlevingsvormen er ooit waren in matriarchale culturen, waar wijze vrouwen advies gaven over contraceptie en abortus, zodat vrouwen de controle hadden over de voortplanting. Zie: *Scholars, Witches And Other Freedom Fighters* - https://awpc.cattcenter.iastate.edu/communication/scholars-witches-and-other-freedom-fighters-march-1993. Het kerngezin is volgens haar een uitvinding van industrialisatie en kapitalisme. Ze volgt hierin de ideeën van Karl Marx en Friedrich Engels. Zie: Gloria Steinem, *From Address to the Feminist Family Values Forum*, https://www.feminist.com/resources/artspeech/family/ffvf-steinem.htm.

4 Gloria Steinem, 'Words and Change', in *Outrageous Acts and Everyday Rebellions*, Third Edition, p. 4. (Inmiddels is de term 'reproductieve rechtvaardigheid' gangbaarder.)

5 In het hoofdstuk 'Concepts of Self and Morality', p. 64-105.

6 Het is de ethiek van democratisch burgerschap. Gilligan in een lezing in 2013: *Resisting Injustice: A Feminist Ethics of Care.*

7 Rodante van der Waal, *Birth Justice: From Obstetric Violence to Abolitionist Care*, https://research.uvh.nl/ws/portalfiles/portal/68124915/Definite_PHD_Thesis_Rodante_van_der_Waal.pdf.

8 Van der Waal gaat bij haar analyses uit van (intersectioneel) feminisme, Marxisme, antikolonialisme en zorgethiek. Net als Steinem (zie noot 3) betreurt ze het dat veel oorspronkelijke kennis van vrouwen over anticonceptie en abortus onderdrukt werd en in de reguliere medische praktijk verloren is gegaan. In verband hiermee pleit ze voor het behoud van de autonome verloskunde, met vroedvrouwenpraktijken die vrouwen bijvoorbeeld kunnen bijstaan bij het doormaken van een abortus.

9 Zie: NRC-podcast Het Uur, *Rodante van der Waal, 'Abortus is geen misdaad, maar zorg'*, https://www.youtube.com/watch?v=8efghjDZZQA.

10 Zie: Bart van Egmond, 'Een vreemde nieuwe wereld', in *Nader Bekeken*, jrg. 32, nr.1, dec. '24/jan. '25, p. 28-37.

11 Dit idee resoneert in wat Sitalsing verder schrijft in de hierboven genoemde column: "Zo gaat het al sinds Eva en de appel. De hoogste apen op de rots hebben vastgesteld dat wij vrouwen grillige domme druifjes zijn met nuttige eigenschappen (afwassen, de strijk doen, seks leveren, kinderen produceren) die bevoogding en begrenzing behoeven. Vooral de kindproductie kan op veel politieke belangstelling rekenen. Daarom hebben mannen er zorg voor gedragen dat de wet zich intensief bemoeit met onze voortplanting." Uit de verwijzing naar Eva blijkt dat Sitalsing wel weet heeft van gegeven normen!

12 Een voorbeeld hiervan is te vinden in 'Het verhaal van Jolien', die onder begeleiding van een coach verschillende scenario's visualiseerde; één van haar gezin mét het verwachte kindje, het andere zonder. Bij het eerste scenario was "veel grijs", bij het tweede "voelde ik lichtheid en plezier". Ze koos voor een abortus en concludeert "dat de keuze voor abortus ons gezin in balans heeft gehouden". Ze is trots op het hele proces. Zie: Jantine Jongebloed, *Over abortus. Verhalen van zes vrouwen en een man*, p.60-71.

De schrijver wil duidelijk maken dat veel van de dingen die de Israëlieten deden 'in hun eigen ogen' niet slecht waren. (...) In hun eigen beleving was hun gedrag volkomen aanvaardbaar. Ze dachten niet: ik weet dat het niet goed is, maar ik doe het toch. Maar 'in Gods ogen' was hun gedrag wel degelijk slecht. (...)
De woorden 'de ogen van de Heer' staan tegenover 'in eigen ogen', wat erop duidt dat zonde niet gaat over het ingaan tegen ons eigen geweten of onze persoonlijke of gemeenschappelijke normen, maar over het overtreden van Gods wil voor ons.[13]

En wij?

Net als Van Dijk gaan wij uit van de beschermwaardigheid van het leven. Toch is het goed om onszelf de spiegel voor te houden. We zijn meer wereldgelijkvormig dan we ons realiseren, zegt Trueman.[14] Het gaat ook ons maar al te vaak om persoonlijk geluk. En in hoeverre zijn ook wij beïnvloed door de maakbaarheidsgedachte, als het gaat om vruchtbaarheid en gezinsvorming? Al te gemakkelijk vergeten we dat vruchtbaarheid, zwangerschap en het krijgen en opvoeden van kinderen prachtige geschenken van God zijn, waarover wij niet zomaar de beschikking hebben. Iets om verder over na te denken!

Dit nummer van *Nader Bekeken* verschijnt tijdens de Week van het leven (en als PostNL meewerkt ontvangt u het dan ook), waarin wordt opgekomen voor het ongeboren kind én voor de zwangere vrouw. Wellicht kunnen we daaraan op de een of andere manier bijdragen. Laten we dat in ieder geval doen door ons gebed, voor vrouwen/moeders, voor mannen/vaders, voor ongeboren kinderen en voor iedereen die te maken heeft met deze problematiek! ■

13 Tim Keller, *Rechters. Om te lezen, te leren, te leiden*, p. 151.

14 Zie: Jan Wesseling, 'Mijn ego op de troon', in: *Nader Bekeken*, jrg. 32, nr. 10, okt. '25, p. 32-35.